بسم الله الرحمن الرحيم

جایگاه فرد در حقوق بین‌الملل

نویسنده

پروفسور آنه پیترز

مترجمین

دکتر فاطمه فتح پور

استادیار دانشگاه آزاد اسلامی تهران جنوب

دکتر نگین شفیعی بافتی

استادیار دانشگاه شهید باهنر کرمان

دکتر سیّد محمد حسینی

استادیار مجتمع آموزش عالی گناباد

با دیباچه

دکتر سیّد قاسم زمانی

استاد دانشگاه علامه طباطبائی

پژوهشکدهٔ حقوق

تهران ـ ۱۴۰۱

سرشناسه	:	پترس، آنه، ۱۹۶۴ - م.Peters, Anne
عنوان و نام پدیدآور	:	جایگاه فرد در حقوق بین الملل/مولف آنه پیترز؛ مترجمین فاطمه فتح‌پور، نگین شفیعی‌بافتی، سیدمحمد حسینی.
مشخصات نشر	:	تهران: پژوهشکده حقوقی شهر دانش،۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری	:	۷۰۱ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۴۷۵-۱۷۹-۷
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیپا
یادداشت	:	عنوان اصلی: Beyond human rights : the legal status of the individual in international law, 2016.
یادداشت	:	نمایه
موضوع	:	حقوق بشر
موضوع	:	Human rights
موضوع	:	حقوق مدنی
موضوع	:	Civil rights
شناسه افزوده	:	فتح‌پور، فاطمه، ۱۳۶۵-، مترجم
شناسه افزوده	:	Fath Poor, Fatemeh
شناسه افزوده	:	شفیعی‌بافتی، نگین، ۱۳۶۲ -، مترجم
شناسه افزوده	:	حسینی، سیدمحمد، ۱۳۶۶ -
شناسه افزوده	:	زمانی، سیدقاسم، ۱۳۴۶-، مقدمه‌نویس
شناسه افزوده	:	پژوهشکده حقوقی شهر دانش
رده‌بندی کنگره	:	K۳۲۴۰
رده‌بندی دیویی	:	۳۴۱/۴۸۱
شماره کتابشناسی ملی	:	۹۱۰۴۶۰۵

با مراجعه به فروشگاه اینترنتی شهر دانش از مزایای خرید آنلاین و تخفیف ویژه برخوردار شوید.

www.**shahredanesh**.com

عنوان: **جایگاه فرد در حقوق بین‌الملل**

مؤلف: **پروفسور آنه پیترز**

مترجمین: **دکتر فاطمه فتح پور ـ دکتر نگین شفیعی بافتی ـ دکتر سیّدمحمد حسینی**

ناشر: پژوهشکده حقوقی شهر دانش

ویراستار و صفحه‌آرا: سودابه رسولی

طراح جلد: زهرا کریمی

نوبت چاپ: اول

تاریخ چاپ: ۱۴۰۱

شمارگان: ۲۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۷۵-۱۷۹-۷

بهاء: ۸۰۰,۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ است.

تهران ـ خیابان کریمخان زند ـ خیابان سنایی ـ خیابان نهم ـ خیابان گیلان ـ پلاک ۵

کد پستی ۱۵۸۵۷۴۳۱۱۱ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۴۵۳۹ تلفن: ۸۸۸۱۱۵۸۱ نمابر: ۸۸۸۱۱۵۸۰

Website: http://www.sdil.ac.ir Email: publication@sdil.ac.ir

به نام خداوند جان و خرد

سخن ناشر

توسعه ادبیات حقوقی در هر کشور، نقش مهمی در پیشرفت نظام حقوقی آن کشور ایفا می‌نماید. اندیشمندان و پژوهشگران دنیای بیکران حقوق که شیفته نظم‌اند و سرباز عدالت، آموزه‌های علمی و تجربیات عملی خویش را به جامعه حقوقی عرضه می‌دارند تا بتوانند در تثبیت و تنویر نظم اجتماعی و استقرار عدالت و اصلاح و پیشرفت کشور سهیم گردند.

قانون‌گذار فهیم و آگاه، هیچ‌گاه در مقام تهیه پیش‌نویس و مهیا شدن جهت وضع قانون، خود را بی‌نیاز از ادبیات و دکترین حقوقی کشور و مشورت با خبرگان نخواهد یافت و هیچ‌گاه مصوبات قبلی خویش را دائمی و مصون از نقد و اصلاح قلمداد نخواهد نمود. قضات متخصص و عدالت‌پیشه نیز نقد علمی و منصفانه آرای خود را مایه تکامل و پیشرفت می‌دانند.

دانشکده‌های حقوق که به مأموریت خطیر تربیت قضات، وکلا، مشاوران حقوقی، سردفتران، پژوهشگران و اساتید حقوق و فقه همت می‌گمارند علاوه بر اینکه از آموزه‌های علمی و قضایی کشور بسیار بهره می‌برند متقابلاً رسالت مهمی در غنی‌سازی ادبیات و دکترین حقوقی کشور برعهده دارند.

کشور ایران به‌ویژه در دو دهه اخیر پیشرفت قابل‌توجهی در توسعه کمّی ادبیات حقوقی کشور را شاهد بوده است. تعداد کتب و نشریات حقوقی منتشره در کشور طی بیست سال اخیر، به نسبت گذشته به‌مراتب افزایش یافته است. این دستاورد را باید به فال نیک گرفت و امیدوار بود که این پیشرفت کمّی به همین میزان با توسعه‌ای کیفی در بارور شدن دکترین حقوقی موردنیاز کشور همراه باشد و با احترام به حقوق مالکیت فکری دیگران انتشار یابد.

انتشارات پژوهشکده حقوقی شهر دانش که همواره سعی داشته است علاوه بر انتشار آثار حاصل از تحقیقات پژوهشکده حقوق، به صورتی هدفمند و با ارزیابی علمی به گزینش و چاپ و انتشار کتاب‌های حقوقی در حوزه‌ها و موضوعات موردنیاز جامعه حقوقی کشور مبادرت ورزد، زحمات سرکار خانم‌ها **دکتر فاطمه فتح پور ــ دکتر نگین شفیعی بافتی** و جناب آقای **دکتر سیّد محمد حسینی** در ترجمهٔ کتاب **جایگاه فرد در حقوق بین‌الملل** را ارج نهاده، امیدوار است این کتاب مورد استقبال جامعه حقوقی کشور و مورداستفاده متولیان امر قرار گیرد.

وحید اشتیاق

فهرست اختصاری

سخن ناشر ۵
فهرست اختصاری ۷
دیباچه ۱۳
فصل ۱: بیان مسأله ۱۹
۱-۱ فردی‌سازی حقوق بین‌الملل؟ ۱۹
۱-۲ واکنش سیاسی در عصر دولت‌های بریکس؟ ۲۱
۱-۳ فردگرایی حقوقی جمعی: ساختار کتاب ۲۵
۱-۴ چهارچوب تحقیق: «فرد» ۲۸
فصل ۲: تاریخچه تئوری و رویه در باب وضعیت حقوقی بین‌المللی فرد ۳۰
۲-۱ تاریخچه اندیشه‌ها ۳۰
۲-۲ رویه حقوقی تاریخی ۴۷
۲-۳ نتیجه‌گیری ۵۶
فصل ۳: دکترین شخصیت حقوقی بین‌المللی بشر ۵۸
۳-۱ اصطلاح‌شناسی بنیادی: تابع حقوق بین‌الملل و شخص حقوق بین‌الملل ۵۸
۳-۲ طبقه‌بندی سنتی تابعان حقوق بین‌الملل: دولت و هر موجودیت دیگری ۶۶
۳-۳ عدم پیوند میان حقوق فردی ماهوی و شکلی به موجب حقوق بین‌الملل ۶۹
۳-۴ صلاحیت حقوقی و اختیار وضع قاعده حقوقی ۷۶
۳-۵ فردگرایی، یگانگی و دوگانگی ۸۱
۳-۶ نتیجه‌گیری ۸۵
فصل ۴: تعهدات بین‌المللی افراد ۸۷
۴-۱ تعریف مسأله ۸۷
۴-۲ دسته‌بندی‌های پایه ۸۹
۴-۳ ادعاهای فردی مرتبط ۹۴

۴-۴ حالت عادی تحمیل غیرمستقیم تعهدات صرف بر اشخاص از رهگذر تکالیف دولت مبنی بر حمایت ۹۵
۴-۵ تعهدات بین‌المللی مستقیم برای اشخاص به عنوان مواردی استثنایی ۱۰۰
۴-۶ نیاز به پر کردن خلأهای نظارتی به عنوان دلیل و محدودیت برای تعهدات فردی بین‌المللی مستقیم ۱۰۶
۴-۷ محدودیت بیشتر حقوق فردی توسط اصل قانونی بودن فراملی‌شده ۱۰۹
۴-۸ مبانی حقوقی تعهدات خاص فردی ۱۱۷
۴-۹ تعهد فردی برای رعایت حقوق بین‌الملل بشر؟ ۱۳۵
۴-۱۰ هیچ «وظیفه و تکلیف بنیادین» برای افراد طبق حقوق بین‌الملل وجود ندارد. ۱۴۸
۴-۱۱ نتیجه‌گیری ۱۵۱

فصل ۵: مسؤولیت بین‌المللی فرد ۱۵۳

۵-۲ مسؤولیت کیفری بین‌المللی افراد ۱۵۵
۵-۳ مسؤولیت بین‌المللی غیرکیفری فرد ۱۹۶
۵-۴ نتیجه‌گیری ۲۱۰

فصل ۶: حقوق فردی ناشی از مسؤولیت بین‌المللی ۲۱۴

۶-۱ تعریف مسأله ۲۱۴
۶-۲ حقوق مسؤولیت بین‌المللی (دولت) ۲۱۷
۶-۳ حقوق بشر و حقوق بشردوستانه بین‌المللی: اصلاح و جبران خسارت ۲۲۴
۶-۴ منطق و ضرورت حقوق فردی ناشی از مسؤولیت بین‌المللی ۲۴۰
۶-۵ نتیجه‌گیری ۲۴۴

فصل ۷: حقوق و تکالیف فردی موجود در حقوق مخاصمات مسلحانه ۲۴۶

۷-۱ حقوق فردی در سطح [حقوق] اولیه ۲۴۶
۷-۲ حق‌های ثانویه افراد در قالب حقوق موجود ۲۵۵
۷-۳ حق ادعاهای ثانویه افراد در قالب حقوق آرمانی ۲۶۴
۷-۴ صاحب حق بودن و انصراف از آن ۲۶۹
۷-۵ اجرای فردی حق ادعاهای ثانویه در حقوق مخاصمات مسلحانه ۲۷۲

۷-۶ تعهدات فردی در حقوق مخاصمات مسلحانه ۲۷۷
۷-۷ نتیجه‌گیری ۲۹۰
فصل ۸: حمایت در برابر اعمال خشونت و بلایای طبیعی ۲۹۳
۸-۱ تعریف مسأله ۲۹۳
۸-۲ تعهدات ناشی از مسؤولیت حمایت ۲۹۷
۸-۳ تعهد به حمایت در صورت بروز حوادث طبیعی ۳۰۱
۸-۴ ارزیابی ۳۰۸
۸-۵ نتیجه‌گیری ۳۱۷
فصل ۹: وضعیت حقوقی بین‌المللی بزه‌دیدگان جرایم ۳۲۰
۹-۱ تکلیف به تعقیب و مجازات ۳۲۰
۹-۲ جایگاه حقوقی بزه‌دیدگان در فرایند دادرسی کیفری بین‌المللی ۳۳۶
۹-۳ عدم شخصی‌سازی حق مجازات ۳۴۵
فصل ۱۰: حق‌ها و تکالیف در حقوق حمایت از سرمایه‌گذاری ۳۵۱
۱۰-۱ بیان مسأله ۳۵۱
۱۰-۲ حق شکلی سرمایه‌گذاران به موجب حقوق بین‌الملل: اختیار اقامه فرایند داوری ۳۵۴
۱۰-۳ حق‌های شکلی سرمایه‌گذاران ناشی از قراردادها (دعاوی قراردادی) ۳۶۴
۱۰-۴ حق‌های ناشی از معاهدات بین‌الدولی حمایت از سرمایه‌گذاری: مناظره حق‌های «مستقیم»/ «مشتق» ۳۷۳
۱۰-۵ حق‌های سرمایه‌گذار حق‌های بشری نیستند ۳۹۳
۱۰-۶ نتایج عملی حق‌های فردی (حق‌های مستقیم) ناشی از معاهدات ۳۹۷
۱۰-۷ دعاوی ثانویه سرمایه‌گذار به موجب حقوق بین‌الملل ۴۱۰
۱۰-۸ تعهدات سرمایه‌گذاران به موجب حقوق بین‌الملل ۴۱۹
۱۰-۹ نتیجه‌گیری ۴۲۷
فصل ۱۱: حقوق فردی در حقوق کنسولی ۴۳۰
۱۱-۱ حق بر ملاقات کنسولی ۴۳۱

۱۱-۲ حقوق بیگانگان بازداشت‌شده ۴۳۳
۱۱-۳ کیفیت حقوق اشخاص ناشی از ماده ۳۶ کنوانسیون وین ۴۳۹
۱۱-۴ اجرای حقوق فردی ۴۵۰
۱۱-۵ پیامدهای حقوقی نقض کنوانسیون وین، به ویژه در رسیدگی‌های کیفری ۴۵۴
۱۱-۶ نتیجه‌گیری ۴۷۴
فصل ۱۲: حقوق فردی در حمایت دیپلماتیک ۴۷۶
۱۲-۱ مبانی و تعریف مسأله ۴۷۶
۱۲-۲ حقوق علیه دولت ناقض: پایان تصور واتلی ۴۷۸
۱۲-۳ حق بین‌المللی بر حمایت دیپلماتیک در برابر کشور متبوع؟ ۴۸۶
۱۲-۴ نتیجه گیری ۴۹۶
فصل ۱۳: مبنای حقوقی برای شخصیت حقوقی بین‌المللی فرد و مسأله استقلال وی از دولت ۴۹۹
۱۳-۱ دولت‌ها به عنوان مقام مافوق؟ ۵۰۰
۱۳-۲ شخصیت حقوقی بین‌المللی مستقل از دولت‌ها؟ ۵۰۳
۱۳-۳ مبنای معاهده‌ای ۵۰۵
۱۳-۴ حقوق بین‌الملل عرفی ۵۱۳
۱۳-۵ اصول کلی حقوق ۵۱۴
۱۳-۶ حقوق طبیعی ۵۲۳
۱۳-۷ حق بشر ۵۲۵
۱۳-۸ نتیجه‌گیری ۵۲۷
فصل ۱۴: حقوق بشر و سایر حقوق ۵۳۲
۱۴-۱ دو گروه حقوق بین‌المللی فردی ۵۳۲
۱۴-۲ قابلیت تفکیک ۵۳۵
۱۴-۳ فواید تمایز: درمقابل ناچیز و بی‌اهمیت شماری حقوق بشر ۵۴۰
۱۴-۴ نتایج و پیامدهای تمایز ۵۴۵
۱۴-۵ انطباق حقوق بشر و جهت‌گیری جدید یک رژیم: نمونه حقوق پناهندگان ۵۴۸

۱۴-۶ اختلاف و تنش بین حقوق ساده و حقوق بشر: مثالی از حقوق بین‌الملل کار ۵۵۷
۱۴-۷ یک مفهوم و برداشت عملی از حقوق بشر ۵۷۱
فصل ۱۵: اجرای فردی‌شده حقوق بین‌الملل ۵۷۶
۱۵-۱ افراد به عنوان صیانت‌کنندگان نظم حقوق بین‌الملل ۵۷۶
۱۵-۲ مخاطبان حقوق بین‌الملل فردی ۵۷۹
۱۵-۳ اجرای حقوق بین‌المللی فردی ۵۸۴
۱۵-۴ حقوق بین‌المللی فردی به عنوان پایه و اساس تضمین بین‌المللی در دستیابی به عدالت ۶۰۰
فصل ۱۶: اثر مستقیم هنجارهای موجد حقوق و تعهدات فردی ۶۰۳
۱۶-۱ تعریف مسأله ۶۰۳
۱۶-۲ اصطلاحات و تمایزات ۶۰۴
۱۶-۳ اثر مستقیم و وضعیت حقوقی ماهوی بین‌المللی فرد ۶۱۰
۱۶-۴ معیار سنتی اثر مستقیم ۶۱۳
۱۶-۵ اثر مستقیم حقوق ثانویه ۶۱۶
۱۶-۶ عدم پذیرش اثر مستقیم به عنوان سازکار مشروعیت ۶۲۵
۱۶-۷ اثر مستقیم به عنوان قضیه عادی ۶۳۱
۱۶-۸ نتیجه‌گیری ۶۳۵
فصل ۱۷: حق فردی بین‌المللی ۶۳۹
۱۷-۱ حق‌ها به مثابه پارادایم مدرنیته ۶۴۰
۱۷-۲ نقد پست‌مدرن حق‌ها ۶۴۳
۱۷-۳ فقدان شهروندی جهانی ۶۶۰
۱۷-۴ بورژوای جهانی ۶۶۸
نمایه ۶۷۴
فهرست تفصیلی ۶۸۹

دیباچه

شاید این عبارت که «انسان آزاد آفریده شده، اما همه جا در بند است»، با سهولت بیشتری در مقایسه با عبارت «جایگاه فرد در حقوق بین‌الملل» قابل توجیه و درک باشد. جایگاه «فرد» در جامعه جهانی بسیار عجیب و تناقض‌آمیز می‌نماید. اجماع در این «حقیقت» که انسان تنها موجود ذی‌شعورِ عالم هستی است و اتفاق بر سر این «واقعیت» که انسان استثنائاً تابع حقوق بین‌الملل است، شکافی غریب میان «حقیقت» و «واقعیت» و فاصله‌ای عظیم میان «آنچه هست» و «آنچه باید باشد» را نمایان می‌سازد.

سیری در تاریخ حقوق و روابط بین‌المللی حکایت از آن دارد که به ویژه معاهدات وستفالیا (۱۶۴۸) بر محوریت دولت در صحنه بین‌المللی و قیمومت آن بر سرنوشت «فرد» بنیاد نهاده شدند. اینکه تا اواخر قرن نوزدهم افراد بسان بردگان قابل خریدوفروش بودند و اعمال حاکمیت هر دولت بر شهروندان خویش اساساً بی‌قیدوبند قلمداد می‌شد، مرثیه جانکاهی است که نیاز به تکرار آن نیست. توجه به حقوق افراد بیگانه در موافقت‌نامه‌های دوجانبه نیز اساساً صبغه‌ای حاکمیتی و کمتر رنگ و بویی انسانی داشت. این موافقت‌نامه‌ها نشان می‌دادند که از اختلاط میان «غرض» و «منفعت» باید احتراز جست.

از سال ۱۸۱۵ که اعلامیه نهایی کنگره وین، به بردگی گرفتن انسان را مخالف ارزش‌های جامعه متمدن بین‌المللی دانست، بیش از یک قرن زمان لازم بود تا این رؤیا در قالب کنوانسیون ممنوعیت تجارت برده و برده‌داری و به ابتکار جامعه ملل (۱۹۲۶) به واقعیت تبدیل شود. لغو بردگی در چهارچوبی فراتر از قوانین ملی، دستاورد مهمی بود که بر نگاه ابزاری به انسان خط بطلان کشید و تلویحاً هر فرد را برخوردار از کرامت ذاتی قلمداد نمود. البته پیش از آن، اساسنامه سازمان بین‌المللی کار ۱۹۱۹ با ابتنای بر اصل تثلیث، کارگران و اعتلای حقوق آنان را در رأس مثلثی قرار داد که دولت‌ها و کارفرمایان در دو قاعده آن مثلث قرار گرفتند.

بعد از جنگ دوم جهانی و تشکیل سازمان ملل متحد، «فرد» بر سر دوراهی و در گردنه حیرانِ تأکید بر مسؤولیت کیفری فردی و شناسایی حقوق اولیه و اساسی خویش

قرار گرفت. دادگاه بین‌المللی نورنبرگ اعلام داشت که «جرایم علیه حقوق بین‌الملل به وسیله انسان‌ها ـ و نه موجوداتی انتزاعی ـ ارتکاب می‌یابد و فقط با مجازات افراد مرتکب چنین جرایمی است که مقررات حقوق بین‌الملل می‌تواند اجرا شود.» در همین راستا حقوق بین‌المللی کیفری که از اوایل دهه ۱۹۹۰ با تشکیل دادگاه‌های کیفری یوگسلاوی سابق و رواندا جهشی شکوهمند را شاهد بود و در سال ۱۹۹۸ با امضای اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری، بلوغ و بالندگی خود را به تصویر کشید، با جرم‌انگاری اعمال افراد در حقوق بین‌الملل، نشان داد که فعلاً این «فرد» است که در حقوق بین‌الملل کیفری از «اهلیت جنایی» برخوردار است و نه موجودیتی دیگر. اینکه همای سعادت حقوق بین‌الملل کیفری همچنان گرد بام «فرد» به پرواز درآید، ادامه مسیر همان راهی بود که بر اساس اصل صلاحیت جهانی، به دادگاه‌های ملی همه کشورها، اجازه داده شده بود تا «فرد» متهم به دزدی دریایی را تحت تعقیب، محاکمه و مجازات قرار دهند.

اما اهلیت جنایی فرد در حقوق بین‌الملل کیفری پایان بذل توجه نظام حقوق بین‌الملل به افراد نبود. در سال ۱۹۴۵ مقدمه منشور سازمان ملل متحد در لفافه عبارت آغازین خود، یعنی «ما مردمان ملل متحد»، به صورت تلویحی از فرد و به تصریح از ایمان به حقوق اساسی بشر و به حیثیت و ارزش شخصیت انسانی و به تساوی حقوق میان مرد و زن سخن به میان آورد. گام مهم‌تر در سال ۱۹۴۸ برداشته شد، آنجا که اعلامیه جهانی حقوق بشر رسماً «اهلیت تمتع» تمام ابنای بشر از حقوق انسانی و آزادی‌های اساسی را مورد شناسایی قرار داد و در جامعه بین‌المللی به «فرد»، مقام و منزلت بخشید. اعلامیه جهانی حقوق بشر که نهضت بین‌المللی حقوق بشر را در جای جای بسیط خاک راهبری کرد، از آن‌چنان اعتبار معنوی و مرجعیتی حقوقی برخوردار شد که واژه «قانون» و مفهوم «قانون اساسی» را در ظرف و قالبی متفاوت از نظام‌های حقوقی ملی متعین ساخت. به حق می‌توان اذعان کرد که اعلامیه جهانی حقوق بشر، «فرد» را نه‌تنها از جایگاه بین‌المللی برخوردار ساخت، بلکه ظرف هفتاد و سه سال در کانون حقوق بین‌الملل قرار داد. بر این اساس به نظر می‌رسد «وحدت در عین کثرت» تعبیری واقعی از ارتباط درون سیستمی میان تمام قواعد اولیه و ثانویه حقوق بین‌الملل باشد و موضوع و غایت

نهایی تمام شاخه‌های حقوق بین‌الملل و از جمله حقوق بین‌الملل کیفری و حقوق بین‌الملل بشر، پاسداری از ارزش‌های انسانی و دفاع از فرد در جامعه جهانی باشد.

سال بعد کنوانسیون‌های چهارگانه ۱۹۴۹ ژنو به همراه پروتکل‌های الحاقی ۱۹۷۷، گام مهم دیگری بودند که در مقام حراست از حقوق افراد در زمان مخاصمات مسلحانه، حقوق بین‌الملل بشردوستانه را چهارچوب‌بندی کردند. مطابق اصول مندرج در این اسناد بین‌المللی، وارد آوردن صدمات مضاعف و درد و رنج غیرضروری به نیروهای دشمن، عدم تفکیک بین نظامیان و غیرنظامیان و وارد آوردن صدمات شدید، طولانی‌مدت و گسترده به محیط‌زیست منع شده است. علاوه بر این شرط مارتنس[1] که به ترتیب در مواد ۶۳، ۶۲، ۱۴۲ و ۱۵۸ این کنوانسیون‌ها و ماده یکم پروتکل اول و مقدمه پروتکل دوم (۱۹۷۷) انعکاس یافته در تکمیل حمایت از حقوق انسانی افراد در مخاصمات مسلحانه نقش مهمی ایفا کرده است.

بااین‌حال این کنوانسیون ۱۹۶۵ واشنگتن بود که «اهلیت استیفای» افراد در عرصه سرمایه‌گذاری خارجی را به رسمیت شناخت. این کنوانسیون مرکز حل‌وفصل اختلافات ناشی از سرمایه‌گذاری میان دولت‌ها و اتباع سایر دول (ایکسید) را بنیاد نهاد و برای اولین بار به افراد اجازه داد تا مستقیماً و بدون اتکا به حمایت دیپلماتیک دولت متبوع خویش و بی‌نیاز از مراجعه مقدماتی به دادگاه‌های داخلی دولت خوانده، رأساً به داوری بین‌المللی توسل جسته و حق دادخواهی خود را به صورت تمام‌کمال اعمال نمایند. جالب آنکه تمام دولت‌های عضو کنوانسیون متعهد شده‌اند که آرای صادره ایکسید را قطعی و نهایی قلمداد کرده و به اجرا درآورند.

شناسایی حق دادخواهی افراد علیه دولت‌ها در پیشگاه نهادهای جهانی و منطقه‌ای حقوق بشر (قضایی و شبه‌قضایی) که همچنان رو به توسعه است، گامی بس مهم در تقویت و تثبیت جایگاه فرد در نظام حقوق بین‌الملل به شمار می‌رود. علاوه بر این باز شدن باب «مداخله بشردوستانه» و نسخه جدیدتر آن «مسؤولیت حمایت»، بی‌ارتباط با حمایت از افراد در مقابل نقض‌های فاحش و گسترده بالفعل و یا بالقوه حقوق بشر و حقوق بشردوستانه نیست.

---

1. Martens Clause

در عصر «جهانی شدن» که خرق حجاب از تمام شخصیت‌های حقوقی انتزاعی و غیراصیل در سطحی وسیع در عرصه ملی و بین‌المللی مورد توجه قرار گرفته و «هوش مصنوعی» آن‌چنان اهمیتی فزاینده در زندگی امروز پیدا کرده که مجادلات علمی و اخلاقی وسیعی را در مورد وضعیت حقوقی هوش مصنوعی دامن زده است، درنگ در مورد جایگاه فرد در حقوق بین‌الملل بسیار تأمل‌برانگیز است. تحت این شرایط سؤال اساسی مطروحه آن است که «فرد» به اعتبارِ رشد و توسعه حقوق بین‌الملل جایگاه پیدا کرده، یا اینکه جایگاه فرد ذاتی است و اعتبار امروز حقوق بین‌الملل (و نه حقوق بین‌الدول) مرهون عروج افراد در جامعه بین‌المللی است؟! آیا حقوق بین‌الملل وستفالیایی حائل و استعاره‌ای موقتی بیش نبوده در جامعه جهانی، «فرد» که از اصل خویش دور مانده، در حال باز یافتن روزگار وصل خویش است؟!

خانم پروفسور *آنه پیترز* در اثر گران‌سنگ خویش تحت عنوان «ماورای حقوق بشر: جایگاه فرد در حقوق بین‌الملل» که توسط انتشارات کمبریج در سال ۲۰۱۶ به زیور طبع آراسته شده است در بستر تاریخ حقوق و روابط بین‌الملل، جایگاه فرد را مورد بررسی قرار داده است. خانم پروفسور پیترز از مناظر فلسفی، تاریخی و حقوقی، موقعیت فرد را در جامعه بین‌المللی مورد توجه قرار داده و در صفحات پایانی کتاب خود از شهروندی جهانی سخن به میان آورده است. حقوق اتحادیه اروپا که البته با خروج بریتانیا (سی و یکم ژانویه ۲۰۲۰) و توسعه پاندومی کووید ۱۹ با چالش‌هایی جدی مواجه شده و نیز توسعه فناوری‌های نوین ارتباطی و پدیداری ایده «شهروند دیجیتال»، ادعای خانم پیترز را مقرون به صحت جلوه می‌دهد.

انتخاب آگاهانه کتاب پروفسور پیترز برای ترجمه توسط همکاران عزیز دانشگاهی‌ام سرکار خانم‌ها دکتر فاطمه فتح‌پور، دکتر نگین شفیعی بافتی و آقای دکتر سید محمد حسینی را باید به فال نیک گرفت و تلاش آنها در ترجمه دقیق و سلیس این کتاب را بایست مورد تحسین قرار داد. مطالعه این کتاب برای هر دانشجو و پژوهشگر حقوق بین‌الملل، علوم سیاسی و روابط بین‌الملل بسیار مفید و آموزنده است.

ترجمه این کتاب توسط سه همکار دانشگاهی خانم دکتر فاطمه فتح‌پور، خانم دکتر نگین شفیعی بافتی و آقای دکتر سید محمد حسینی، مثلث همکاری میان

مراکز دانشگاهی در سه منطقه کشور (تهران، کرمان، گناباد) را به خوبی به تصویر کشیده است و می‌تواند در آینده الگوی مناسبی برای همکاری‌های میان‌دانشگاهی باشد. ضمن تبریک و تهنیت به همکاران عزیزم، برای آنها موفقیت‌های روزافزون در تربیت جوانان این مرزوبوم آرزو دارم.

سیدقاسم زمانی
بهمن ماه ۱۳۹۹

فصل ۱
بیان مسأله

۱-۱ فردی‌سازی حقوق بین‌الملل؟

نقطه آغازین پژوهش حاضر، ملاحظه روند فزاینده وضع قواعد حقوقی بین‌المللی متعددی است که به طور مستقیم افراد را خطاب قرار داده و متضمن تعهداتی درباره آنهاست. برای نمونه، به نظر می‌رسد که معاهدات راجع به استرداد مجرمین، معاهدات مودت و تأسیس، موافقت‌نامه‌های مربوط به مالیات مضاعف، معاهدات مربوط به حمل‌ونقل، معاهدات راجع به مالکیت فکری، معاهدات حمایت از سرمایه‌گذاری، معاهدات مربوط به وضعیت حقوقی بیگانگان و معاهده وین راجع به روابط کنسولی، خاستگاه حق‌های وضع‌شده برای افراد بر پایه حقوق بین‌الملل باشد. عملکرد دادگاه‌های کیفری ویژه و دیوان کیفری بین‌المللی در دهه‌های اخیر نیز به شرح مسؤولیت کیفری اشخاص به موجب حقوق بین‌الملل از بعد تکالیف پرداخته است.[۱]

بر این اساس، اندیشمندان حقوق بین‌الملل دگرگونی نظام بین‌الملل را در آستانه هزاره خاطرنشان ساختند. همچنین، این ادعا مطرح گردید که قرار گرفتن افراد تحت گستره حقوق بین‌الملل، مبدل به «اصل بنیادین» نظم حقوقی بین‌المللی شده است.[۲] «تغییر پارادایمی» مبتنی بر افزایش میزان اهمیت جایگاه فرد در حقوق بین‌الملل،[۳] که خواستار تغییر «از حقوق بین‌الملل به حقوق جهانی»،[۴] «از حقوق بین‌الملل به حقوقی

1. See Chapter 5.
2. See Oliver Dörr, Privatisierung des Völkerrechts, *JuristenZeitung* 60 (2005), 905–916 (905); see also P. K. Menon, The Legal Personality of Individuals, *Sri Lanka Journal of International Law* 6 (1994), 127–156 (148).
3. Wolfgang Benedek, Das Individuum als Völkerrechtsubjekt, in: August Reinisch (ed.), *Österreichisches Handbuch des Völkerrechts*, Band I: Textteil (5th ed., Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung 2013), 291, paragraph 1238.
4. Angelika Emmerich-Fritsche, *Vom Völkerrecht zum Weltrecht* (Berlin: Duncker & Humblot 2007).